

MAGYAR IZRAELITA,

hitfelekezeti érdekű hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zsengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Mezei Mór.**

Előfizetési feltételek:

Pesten házhozordással, vidékre postai szétküldéssel.

Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.

Szerkesztői iroda:

Ujtér 2-dik szám, 2-ik emelet.

Kiadó hivatal:

Lipótvárosi templomtér 6 sz.

Megjelenik minden pénteken egy egész íven.

Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon felül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számíttatik.

Az izraelita országos iskolai pénzalap.

III.

(Sz.) 1856-ik évtől fogva egész iskolatügyünk fejlődésére nézve, a mult cikkünk végén közlöttük kormányrendelet volt irányadó.

A sajtószerű viszonyaink számbavétele nélkül, tudós urak által készített kaptafára raverték iskoláinkat, s arra — török vagy szakad, rá kellett menniök.

Bekövetkezett az elméleti félszegség korlátlan uralma, s a félszeg theoria igéit, a miénknél civilizáltabb országokban seregre gyűlt félszeg apostolok és hamis próféták szerte hirdeték.

De ne mondassák, hogy tulzunk; lássuk ismét magát a történetet!

Lássuk két irányban; először mennyiben tért el az érintett miniszteriális rendelet az izraelita bizottmány javaslatától; másodsor, mennyiben lépett maga e kormányrendelet is valósággal életbe.

Az első a kormányrendeletben, s egyszersmind az, mi következményeire nézve benne a legfontosabb, cathoricus kizárása minden zsidó befolyásnak az alap kezeléséből, a belőle állított intézetek vezetéséből.

Az izraelita bizottmány javaslata közreműködést, közvetlen befolyást, meghallgattatást kívánt. E javaslatnak nem volt meg azon jó tulajdonsága, hogy szabatosnak mondhatnók, hanem azt mindenestre el kell ismerünk, hogy jogos kívánság volt.

A kormány tudta mit akar, s válaszában nem hízmezt hámozott; világosan megmondta: az izraelita iskolai alappal a kormányközlegek fognak belátásuk és nézetük szerint rendelkezni. — E határozat viszont nem volt ugyan jogos, de annyival inkább szabatos!

Az ellen sem lehet legkevesebb panaszunk sem, hogy a kormányrendelet ezen pontja talán nem ment volna tökéletesen teljesedésbe.

Teljesedésbe ment az oly tökéletesen, hogy kiterjesztetett nemcsak mindazon tanintézetek vezetésére — vallási dolgokban is — melyek az országos iskolai pénzalapból dotatiót nyertek, hanem mindennemű tanintézetekre, melyeket akár hitközségek, akár magánosok is alapítottak, saját költségükön fentartottak.

És ez időtől fogva az iskolai autonómiát még csak nevéreől sem ismertük.

És ez időtől fogva nem volt izraelita tanodánk.

Iskolai pénzalapnak, mindennemű nép-, normal- és „mintafő“-tanodáknak csak a nevük volt izraelita; kezelésük, igazgatásuk, ellenőrzésük, az nem zsidó kezekben volt; az oktatással megbizott tanítók csak árnyékai a „főtisztelendő igazgató urnak,“ kenetes visszhangjai a „nagyságos iskolai tanácsos ur“ szavainak; a gyermekek — igaz, ezek zsidó szülőknek voltak gyermekei, de a zsidó szellemre, zsidó vallásosságra nézve . . . e tanintézetek irányában igényeinket a legszerényebb mértékre leszállítani — nagyon ildomos dolog volt.

Et hinc illae lacrymae! Innen támadt a meghasonlás, a dualismus község- és iskolában; ez ejtette iskolai életünkön azon tán helyrehozhatlan csorbát, hogy hitközségeink, melyek még csak egy pár év előtti iskoláiktól semmi áldozatot sem kíméltek volna, most ez iskolákat gyűlölt tehernek tekintik, melytől szabadulni leghőbb óhajuk, hogy a tanító, ki előbb szívesen látott vendég volt minden zsidó háznál, most sok helyütt kerültetik.

S valljon annak, hogy mind az iskola, mind a tanító hitközségeinknél ily discreditbe jött, ki volna az oka más, mint azon bölcsék, kik hazánkban is fennen hirdeték azon tant, hogy a „kinevezési decretum“ becsesebb a hitközség szereteténél és tiszteleténél, szentebb a hitközségek békéjénél?

S valljon mi lehetett oka más, mint a hitközségeknek az iskolának nem zsidó szellemű működésén, s minden zsidó befolyás kizárásán való elkedvetlenedése, elkedvetlenedés oly viszonyok felett, melyek mellett mint például a fővárosban is, lehetővé lesz, hogy egy iskola tanítványai egész éven át vallásoktatás nélkül maradnak, a nélkül, hogy a rabbi felőle tudna, vagy ha tudna — róla tehetne, s csak egy év után a katolikus pap-igazgató inti meg ez izraelita gyermekeket, hogy Mózes vallását el ne hanyagolják?

S ha ez most legközelebb még valósággal megtörténhetett, — kérdem, kelleténél komorábban színezünk-e, midőn azt mondottuk, hogy az 1856-iki „aerátkező“ miniszteriális rendeletnek először is azon negatív

hatása volt, miszerint az autonomia hanyatlásával hitfelekezeti iskoláinkból kiveszett a zsidó szellem, s lehetnek azok bármi más — csak nem izraelita hitfelekezeti tanodák!

Lássuk most az 1856-iki rendelet positiv eredményeit.

A hováfordítás tekintetében megállapított három pont elseje egy rabbinövelde felállítását ígerte. A bizottmányi javaslat szinte ajánlotta ennek felállítását, és rá, valamint az intézeti növendékeknek juttatandó ösztöndíjakra 14,000 frtnyi évi járulékot szánt az iskolai alap jövedelmeiből.

A bizottmányi javaslat rabbi- és tanítónöveldét kért, a kormányrendelet már csak rabbi-tanodáról szól s a tanítókat a mintafőtanodák képezdei tanfolyamára utasítja. — De ezen megtörpítés dacára is a kormányrendeletnek határozottan előnyt kell adnunk a bizottmányi javaslat felett, mert míg emez minket a német koronatarományok izraelita lakosaival tévén egy kalap alá, egy mindnyájunknak közös, tehát német, a magyar nyelvet s magyar szellemet eo ipso kizáró tanintézetet kívánt Bécsben állítani, a kormányrendelet a székhely s más tartományokali közösség kérdését legalább függőben tartotta, s így legalább lehetőségét hagyta fenn annak, hogy Pesten nyitassék a magyarhoni izraeliták számára magyar rabbinövelde. És ha ez történt volna, akkor az iskolai alap legalább egy irányban felelt volna meg feladatának, egy közszükségen segített volna; azonban a rabbi-tanoda iránti ígélet — maradt pusztá ígélet, bizonyosan azért, mert magyar intézet nem kellett, a németnek létesítése pedig a többi koronatarományok belevonásának nehézségei miatt akadt fenn, s részint talán azért is, mert a „jeruzsálemi herceg“ zsinagóga-építkezési tervei után rabbinövelde már alig jutott volna.

Ellenben boldogítottak bennünket a kormányrendelet második pontjának végrehajtásával; e pont minden közigazgatási kerületet egy-egy mintafőtanodával „ajándékozott“ meg.

A „mintafőtanoda“ nem volt tárgya a bizottmányi vágyainak, a kormányrendeletnek saját eszméje s talán éppen ezért „kedvenc-gyermeke“ volt az.

Szerencsétlen eszme! „Lázár“ gyermek!

Mintafőtanodát kaptak tehát Pest, Pécs, S. a. Ujhely és Temesvár.

Természetesen ajándékul, — egy az országos iskolai alaptól fentartott tanoda az illető községre nézve nem lehetett más, mint ajándék! — Került pedig ez ajándék például a pesti hitközségnek 50—60 ezer frtjába, a s. a. ujhelyinek két iskolai épületén kívül a Kästenbaum-féle 50,000 frtnyi alapítványába.

Hogy e mellett tulajdonképen mennyijébe került a 4 mintafőtanoda az iskolai alapnak, azt nem tudjuk, hanem hogy a négy boldogított hitközség most már az ajándéktól szabadulni vágyik, azt tudjuk.

Ha pedig azon hitközségekben, melyekben a minta-

főtanoda székét fölütötte, ilyen irányában a hangulat, hogy minő lehet az a hasonló „kedvezményben“ nem részesült hitközségekben, mondanunk sem kell.

A mintafőtanodák célszerűtlensége, feleslegessége felett a hazában véleménykülönbség is alig van!

Néhány szó a tanítói képezdéről.

Mult héten valamennyi magyar napilapon ment keresztül egy ujdonság, mely a magyar nyelvnek a pesti izraelita tanítói képezdébeni elhanyagoltatásáról tesz panaszt.

Miután pedig könnyen akadhatnának olyan jó barátaink, kik ebben talán annak akarnák jelét látni, hogy a magyarhoni izraeliták azok, kik a magyar nemzetiség és nyelv iránt rokonszenvvel nem viseltetnek; — nem árthat, ha itt a képezdének irányunkbani állását néhány szóban tisztára hozzuk.

A pesti praeparandiának először is a neve „izraelita“; másodsor dotatiója az „izraelita“ iskolai pénzalapból fedeztetik; harmadszor a kormány által kitűzött rendeltetése, hogy „izraelita“ tanítókat képezzen. Ennyiben áll ez intézet solidaritása a mi hitfelekezetünkkel.

Ellenben mindarra, mi az intézet vezetésére, tannyelvre, tanrendszerre vonatkozik, befolyásunk semmi. — A tanítókat a kormányközlegek nevezik ki, a tannyelvet, tantárgyakat meghatározzák vagy a tanítók által meghatározatják, felsőbbbségük e tanítóknak a kormány által kinevezett — nem izraelita — iskolai igazgató, és közvetve a helytartó tanács.

Már most könnyű átlátni, hogy a pesti képezdénél a név meg a pénz — „izraelita“, az igazgatás meg a rendszer — „nem izraelita“.

Csak ezt akartuk megjegyezni!

Nem mint izraelita intézetet, csak mint magyarhoni tanintézetet tekintve azonban e képezdét, a politikai lapoknak, — a „M. O.“ után e lap által is a mult számban hozott — ujdonságára egy pár észrevételünk volna.

A képezdében a tannyelv valamennyi szakban a német, s a képezdésnek nem nyújtatik a magyar nyelv megismerésére és gyakorlására más alkalom, mint a pár órára szorított magyar „nyelvtani“ oktatás; legalább így volt ez még a most befejezett iskolai évben is. — Most már azt kérdezzük, lehet-e az eredmény más mint silány, s remélhető volt-e, hogy ily tanrendszer mellett a tanító csodákat művelvén, a kétévi képezdei folyam alatt magyarokat fog képezhetni többnyire német ajku növendékeiből? Bizonyára nem a tanító, maga az intézet, a rendszer itt a hibás!

A rendszernek természetes következménye csak, hogy a képezdészek két évi tanfolyamuk alatt annyira sem tanulhatják meg a magyar nyelvet, vagy „nyelvtant“, mint 9—10 éves gyermekeink job b népiskoláinkban; s valóban ha leszámítjuk azon kevés ifjat, kik saját szorgalmuktól ösztönözötve, az Izraelita-Magyar-Egyletben nyújtott oktatásban részt vettek, s az itt szerzett ismereteket ugyanez egylet magyar könyvtárának sűrű használatása által bővítették, — leszámítjuk azon még kevesebbet, kik az életből, a szülei házból hozták magukkal a magyar nyelv ismeretét, — ezeket leszámítva, úgy talál-

jük, hogy a képezde által felmutatott eredmény a magyar nyelv tekintetében zérus.

De tovább megyünk, s azt kérjük, ha, mint halljuk, a tannyelv részleges megmagyarítása által, a magyar nyelvteni előadás fogatosabbá tétetnek is, s nem fogának többé e képezdeből oly tanítók kikerülni, kik magyarságuk által saját 5—6 éves tanítványaik előtt lesznek neveltség tárgyai; — mindezt feltéve, azt kérjük, vajjon a képezdehez illő tantárgy-e a nyelvten?

Ha a képezdesz, ki midőn a tanintézetet elhagyja, magával hozza a felhatalmazást, hogy rögtön ifju nemzedékünk oktatásához fogjon, ki minden közvetítés nélkül az iskolai padból az iskolai tanszékre lép, ha megtanult is annyit a magyar nyelvtenből azon olvasó könyvnek alapján, mely a 3-ik 4-ik népiskolai, vagy legjobb esetben az 1-ső 2-ik gymnásiumi osztályba van behozva, mennyit az ugyancsak ezen osztályokbeli gyermekeknek megtanulniok kell; birhatja a magyar nyelvet eléggé arra nézve, hogy a gyakorlati élet igényeinek megfelelhessen, de nem tudhat annyit, mennyit tudományos pályája megkíván, nem tudhat annyit, hogy másokat is taníthasson.

Ha tehát a tanítói képezde, mondhatjuk, eddig csak a külföld számára képezett „külföldi“ tanítókat, most sem lehet másra reményünk, mert a képezdeszek a legjobb esetben is, megtanulhatják ugyan a magyar nyelvet, mint más idegen nyelvet, de a magyar irodalom mi fán termett, a hazai művelődés terén mik az irányadó mozzanatok, arról a kétévi képezdei tanfolyam alatt, mint eddig ugy ezután is hallani sem fognak.

S itt megint nem a tanító, megint csak az intézet maga, a rendszer a hibás!

Mert mi nálunk a képezde nem az, minek lennie kellene, — főiskola, hanem semmi más mint a mintafőtanoda 5-ik s 6-ik osztálya, népiskolai tanítókkal, népiskolai tantárgyakkal, népiskolai tanrendszerrel!

S hogy az ilyen intézet nem tölti be azt a helyet, melyen mi a magyarhoni izraeliták tanítóképző-intézetét látni akarjuk, — hogy nem felel meg azon igényeknek, melyet irányába mi, — s velünk együtt, nem a „dühös zsidómagyarítók“, hanem mindazon mérsékelték támasztanak, kik azon nézetben vannak, hogy ha másnak nem is, de a tanítónak Magyarhoni jól magyarul tudnia okvetlenül szükséges, — hogy mindezek a mai tanítói-képezdével megelégedve nem lehetnek — az világos!

M.

Bécsi nyilatkozat a pesti országos tanügyi értekezletről.

Ha eddigelé nem nyilatkoztunk a megtartott tanügyi értekezletről, ugy hallgatásunk oka nem részvéthiányban keresendő; hallgatunk, mert illetékes oldalról vártuk az itéletet, mert a hivatottak véleményével, nézeteivel kívántunk megismerkedni. És e hangok mellett szívesen visszavonulunk vala, ha felvilágosítást nyertünk, ha érdemleges itéssel találkoztunk volna. De mivel itt, Bécsben is nyilatkoztak e tárgyról, még pedig azon praetensióval, hogy az Magyarhoni is irányadó legyen, és miután a felszólalás minden hivatottság nélkül történt, kötelességünknek ismerjük az ügy szentsége mellett lándzsát törni.

Mielőtt azonban tulajdonképi tárgyunkra áttérnénk,

a tanítókról fogunk egyet-mást a thalud szempontjából elmondani. Be kell vallanunk, hogy a régi rabbik több gondot fordítottak az ifjuság vallásos nevelésére, mint korunk sok orthodox rabbija. R. Jonathan mondja (T. Baba Meciah, 85 l.): „ki barátja fiát tudományokban oktatja, az nagy tekintélyre vergődik.“ Mennyire fektűt e férfiak szíven az ifjuság helyes irányu nevelése, arról tanuskodnak a thaludban fölhalmozott sententiák, melyekben az ifjuság, a műveltségnek még ama csecsemőkorában is, a királyokkal egyazon ranguvá tétetik: „Ne érintsetek az én fölcentjeimet, ezek az iskolás gyermekek,“ mondja a thalud (T. Sabbath, 119 l.). A tanító nagy tiszteletben részesült, oly előjogokkal birt, melyeket más tudós csak hírből ismert. — A thaludbeli rabbik átlátták, hogy a nemzeti állam végfelbomlása felé közeleg, és ezért a zsidóság nemzeti vallását törekvének a bomlásból kimenteni, és ez máskép nem volt megvalósítható, csak ugy, ha az ifjuság nevelése megfelelő lelkiismeretességgel történik, a tanítói állás a tisztelet nimbusával vétetik körül, és áldozatkészségben nincs hiány. „Még templom építésére se alkalmaztassék az iskolai ifjuság“ mondja a thalud (T. Sabbath.) Az akkori zsidóság feladatául tűzte volt ki az atyai vallást és tudományt az ifjusággal megismertetni, mert oly fegyvert akart adni kezébe, melylyel idővel az élet viszontagságait legyőzhesse. Kérjük mit tesznek orthodox rabbink e tekintetben, hogy őket dicső multunk dicső fölcentjeivel csak össze is hasonlíthatnók? Követik-e a thalud elveit, melyek az ifjuság vallásos nevelését szentnek hirdetik? Önszégyenükre, e kérdést tagadólag kell megfelelniök. Orthodox rabbink a korral dacoltak, az iskolákat antijudaisticus irányuaknak hirdették és ez, az ifjuságra belőle háronlott kár mellett, nagyrészben volt oka a községekben felmerülő meghasonlásoknak is. És e kór oly általánossá lön, és a tanítói kart annyira eltölté ellenszennvel a rabbik befolyása ellen, hogy ez még ott is, hol a rabbik csakugyan értenek az iskola kezeléséhez és igazgatásához, a rabbi hatását az iskolából kizárni, kitiltani törekszik, hogy maga annál szabadabban mozoghasson. Az ifjabb nemzedék azt kívánja, hogy az uj kor szellemével ellenkező irányban haladó rabbi ne birjon befolyással az iskolára, és mi a nagy Maimonival mondjuk, hogy: „azon tanító, ki a tanítás ügyét szíven nem viseli, az isteni törvények szelleme ellen vét, de ne is alkalmaztassék; mert elkerülhetlenül szükséges, hogy a zsidó tanító vallásáért lelkesülni tudjon, ügyes legyen előadásában, tapintatos eljárásában.“ (T. Torah, 112 fej. 3. §.)

Ez idézetből kiviláglik, hogy az iskola ellenőrzési joga a rabbi illeti; *) mert csak **) ez örvendhet azon, ha községében vallásos érület uralkodik, ebben levén kárpótlást a község vallásbeli teendői körül tett fáradaimas működéséért.

Az egyház és iskola különválasztásának elve pedig

*) Nem birjuk ezt e helyből kiolvasni, de legjobban mondja cikkiró maga: ha a rabbi nem képes, akkor a vallásoktatást sem lehet rá bizoni, ha pedig képes, ki sem lesz ellene, hogy jogos befolyását gyakorolja. Egyébként mi e kérdésben azon álláspontot foglaljuk el, melyet a tanügyi értekezlet is elfoglalt. Mi egy, a községi értelmiségből és a tanítói karból választott igazgató bizottságot kívánunk, melyben a rabbi — ha egyébként az értelmi séghez tartozik, — az őt illető helyet és hatáskört szinte fel találja.

Szerk.

**) Miért csak a rabbi? Szomorú volna biz az, ha ugy volna.

Szerk.

ide nem alkalmazható, mert nagy a különbség „egyház“ és „rabbínatus“ között; és e különbség abban áll, hogy amaz külső hatalommal rendelkezik, mely annyival nagyobb, minél kisebb a népek műveltsége, a rabbik hatalma ellenben hűveknek a szellemi és az erkölcsiek iránti fogékonyágán alapszik s így nincs miért tőlük félni. Az egyház hatalma a támogatásra számolhat a mi hatalmunk nem a nyers erő. A mi hatalmunk a meggyőződés és a szabadszólást még orthodox rabbi sem veszi zokon, (?) és nem ellensége a korszerű iskolának. Mutatják ezt azon községek, hol orthodox rabbik mellett is virágoznak az iskolák. Példa erre Vágújhely, Liptó-Szt.-Miklós, S. A. Ujhely, Komárom (most) stb. Mily egész ellenkezőleg látjuk e képet sok más magyarhoni községben, hol tanítók és rabbik viszályban élnek, egymást megvetik és így mindegyre „csak terjed, csak terjed a seb.“ (T. Sabbath, 119 l.)

Hogy ezek után az „Izr. magy. Egylet“ maradandó emléket szerzett magának az által, hogy megpendítője és életbeléptetője volt a „tanügyi értekezet“-nek, azt még annak ellenei is kénytelenek bevallani, de hogy iskola és község kórállapotán nem segíthet pusztán pesti tanácskozmány, remélem azt is megengedik. A betegséget a kórúgyon kell gyógyítanunk és minden község, mely oly tanítóval bír, minőt Maimoni és a kor kíván, jónak fogja találni ennek intézményeit. (?) Ha tehát nem vesszük tréfára a dolgot, ha virágzó iskolai életet akarunk teremteni, törekednünk kell az iskola és a község békéjének helyreállítására. (Rabbi Josua ben Lewi; tractatus de rech erec.)

A béke magyarhoni iskolánkra nézve életföltét, mely ha helyre lesz állítva, a rabbik közreműködésére bizton számíthatunk. De a megtartott tanügyi értekezet minden határozatához sem tarthatjuk magunkat, mert épen ez eljárás fosztana meg attól, a mire törekszünk, miután a javaslat sok községben egész terjedelmében nem is foganatosítható. Mindenesetre vannak ajánlható pontok, de törvényes erőt annak nem tulajdoníthatunk, mert ez a zsidóság rovására történnék, mint azt a francia központi hatóságnál láthatjuk. *)

E bajnak idejekorán kell elejét vennünk, mert következményei még károsabbak lehetnek, mert a köztünk uralkodó szellem elűtő a francia zsidóktól. Az értekezetnek sok dicsérendő oldala van, a tanítók közösen tanácskozhatnak az orvoslandó bajokról, hasonló tanmód alkalmazásáról, a tannyelvre fordíthatják figyelmüket, tankönyveket vizsgálhatnak, főleg tanító-képezdéről gondoskodhatnak, hogy jó tanítóink legyenek, mert eddigi nem-magyarajku tanítóink többnyire kevés rokonszenvet tanúsítottak magyar-zsidóink iránt. Mikor fog már egyszer a haza sajtó kebléből derék tanítókat felmutathatni, kik békeszeretők is vallásosak is, a hazához hűek is lesznek! (Ma is eleget, csak megbecsüljük őket! (Szerk.)

P o l l á k K á t m.
rabbijelölt.

Hungarica.

Tisztelt s tudós Bánfi ur a „Magyar Izraelita“ 14-ik számában kifejté véleményét a héber s magyar nyelv ro-

*) Cikkirő felejté, hogy az értekezet csak javaslatokat nyújt a községeknek, az életbeléptetés vagy visszautasítás ezeket illeti, és így az értekezet csak tanácsoló gyülekezet, mely semmi hatalommal nem bír.
Szerk.

konságát illetőleg, állítván, hogy e két nyelv hasonhangu szavainak összeállítás, ha nem is nevetséges, de mindenestre különös; ellenben arra figyelmeztet, hogy a héber s magyar nyelv együttes tanítása sat. haszonnal jár. Én fejtnevezett cikkirő nézetét egészben, nyelvészeti elvek tekintetéből, nem oszthatván, törekvésem, szent s hazai nyelvünk érdekében, oda irányul, hogy e két nyelv szó-fűzését, hasonhangzatosságát s egyéb rokonságát számba vegyem:

a) A tulajdon és köznévből összetett hely s folyamnevek, mindkét nyelvben status constructusban használatnak. p. **בְּקַעַת עֵדֵן, נְהַר פְּרָת** — Éden völgye, Euphrat folyama, mint a magyarban: Balaton tava, Duna vize, Pest városa.

b) **הוּי** betük **נִסְתָּרִים וְנִרְאִים** néha nyugvók, néha mozgók.

A **ה ה** p. **וְהַצֹּהֵר, קָרָה וְקָרְהוּ** — méh, méhek juh, juhok.

A **ו ו** p. **עוֹל עוֹל, רוּד רוּד, מוֹת מוֹת** Daru, darvak; tön, tevék; lön, levék.

A **י י** p. **רִין רִין, עֵין עֵין** — kerü, kérjük; éri, érjük. (?)

c) Az igenév **שֵׁם הַפּוֹעֵל** (participium praesens) mint valódi főnév használatik, p. **מוֹרָה** teremtő, **מְוֹרָה** tanító.

d) A határozatlan nemszóska és a copula a mondatból kihagyatnak. p. **אֲבִינוּ אִישׁ וְזֶקֶן** — Atyánk öreg ember.

e) Az alany, állítmány és a kiegészítő egy szóban vannak kifejezve, p. **אֲהַבְתִּיהָ** szerettelek **אֲשֶׁמְרָה** őrizendlek.

f) Betűcsere p. **שְׁלֵמָה, מִלְתָּעוֹת מִתְלָעוֹת, כֶּשֶׁב כֶּכֶשׁ** **שְׁמָלָה**-kalán, kanál; pehely, pelyhek.

g) **חֲסֵרִי קְצוּוֹת** mint **נָתַן** **לָתַת** igit nem, sem (s nem helyett) conjunctivus s imperativusban pedig **ne, se**, mind a két litera nasalis, t. i. az *n* és *m* ki van hagyva.

h) **נִלְחַמְתִּין** **נ** kisebbítő *n, p.* **אִישׁוֹן בַּת עֵין** a kis emberke a szemgolyóban — mint rezeget, rezzen; mozog, mozzan; tapogat, tapint stb.

Hasonhangzatu szók.

אֵנֶק — Ének.

בֵּטָא — Betű.

כַּפֹּר מוֹכֵם — Búz m. **כַּפֹּר מוֹכֵם**.

גִּן עֵדֵן — Éd — édes.

הוֹדָה — hódol.

טוֹרָה — Terh v. teher.

קָפָה — kap.

קֹסְרוֹ — Koszoru.

שְׁמָלָה — Személy.

עַפְרָה — Por a gy. **פֹּרָה** vagy **פֹּר**, valamint **עוֹל** gy. **גַּלְלִי** tiszt Weisze J. rabbi úr nézete szerint.

צִוְּ — szűk.

רַקְעָה — rak.

תּוֹב — Top vagy dob.

Goldberger Jósef.

TÁRCA.

Társadalmi ferdeségek.

I.

Egy német philosophus (neve hirtelen eszembe nem jut) azt mondá egykor: „a szellemdús ember a magányban több szórakozást talál, mint társaságban“. Ha ez megfordítva is állana, azaz: ha az, ki saját becses társaságában jobban mulat, mint másokéban, már a szellemdús nevet megérdemlené, akkor a kisvárosi zsidó nők nagy része — igen is nagy szellemmel bírna. Megengedem ugyan, hogy sok oly kisvárosi zsidó hölgy létezik, ki nem csak ragyogó szépsége, de szelleme által is kitűnik; mindazonáltal a philosophus ama megfordított állítása szerint statistikai tabellákat készíteni, nagy vakmerőség volna!

Miután tehát a kisvárosi zsidó nők csekély társalkodásuk emez okának alaposágában kételkedni bátorkodtam, érdemes lesz talán, a társadalmi viszonyokba mélyebben hatni.

Szombat délutánja. * A solet megevése után a kisvárosban lakó zsidó család a tiz parancsolat 4-ik cikke folytán nyugalomnak adta magát. — Ünnepeyes, síri csend uralkodik az egész házban, s csak az alvók szende hortyogása juttatja esztünkbe, hogy e ház nem laktalan. — Ha ilyenkor vakmerő halandó, bátorzkodnál zsidóhoz menni, az illedelmi törvények legszentebbikét hágnád át. De e botrányt nem fogja elkövetni senki, s a család nyugodtan alhatja szombati álmát. — Az isteni tiszteletre, illetőleg az Isten házába menésre a zsidó harangszó által ugyan nem szólíttatik, de azért azt még álmában sem felejtí el. A minche ideje beálltakor tehát legelőször is a családapa kel föl, s a templomba megy. A család többi tagjai is fölbredeznek, s egy szobába gyülekeznek.

A bizalmas beszélgetés között a házi kisasszony indítványba hozza, hogy A-ékhoz, kik már 4 hete hogy náluk voltak, illendő lenne látogatásképen elnézni. — Az indítvány nagy, hatalmas ellenzékre talál a mama személyében, ki különben ily fontos kérdésben határozatot nem mer, vagy nem akar hozni a családfő meghallgatása nélkül. Miután ez a minchéről visszatér, összeül az egész család, consiliumot tartandó a felöl; illendő volna-e A-ékhoz elmenni, kik négy hét előtt voltak itt? Hosszasan tartó, heves vita után végre e határozat hozatik: „Miután A-ék nekünk 3 hét alatt adták vissza a mi látogatásunkat, mi sem illetlenséget nem követünk el, sem pedig a gyakori vizitelés szemrehányását nem vonhatjuk magunkra, ha mi nekik 4 hét mulva viszonzozzuk az ő látogatásukat.“

E határozat kivételére az előkészületek megtételnek. Legelőször is az ily ügyekben jártassággal bíró szakácsnő megy el A-ék ablaka előtt leskelődni, megtudandó: ki van ott? — Azon kellemes hír vétele után, hogy vendégük nincs, szombati ruháikat fölöltik. — E közben 5 óra lett, s a leány többszöri nógatásai folytán, végre a mama is a nagy lépésre kész.

Leirjam-e a család érzelmeit, midőn az illedelmi törvények által kényszerítve, látogatást tenni készül? fessesem-e, mily nehéz szívvvel hagyja oda a házat? képzelj magadnak, nyájas olvasó! egy embert, ki az európai tengerparton hajóra szállt, a világ-tengeren a zivatar veszélyeivel, a tengeri szörnyetegekkel, s Amerikába érvén, a vad indiánusokkal bátor lélekkel megküzdni készül; s ha ez utazó szívdobanását megérteni tudod; akkor ugy hiszem nem fogod részvétedet megtagadni azon zsidó családtól, mely A-ékhoz kénytelen menni, kik — 30 lépésnyire laknak.

Szerencsésen kiér a tisztességes család az utcára, de mint

az őz, ha a szél megcsapta, közel veszélyt sejt, hirtelen megfordul, s ellenkező irányban szalad, ép oly sebesen futnak vissza az említett családtagok házukba. — Mi lehet oka? Tán veszett kutya szalad az utcán, s mardossa az embereket, vagy valami más vadállat fenyegeti a békés lakosokat? koránsem! Legnagyobb csend honol az utcán, semmi ijesztő, rettentő nem látható.

Forduljunk mi is vissza, hogy a család beszélgetéséből ismerjük meg a nagy veszély okát.

„Még egyszer mondom“ szól a nő férjéhez, „hogy én, mig szomszédunk künn ül, nem megyek sehová, mert mindjárt lesz apprehensio.“

„Hisz elmehetsz szomszédunkhoz is.“

„Csak nem szaladgálok, mintha az után élnék.“

„Menj ma szomszédunkhoz, és jövő héten Á-ékhoz.“

„Akkor Á-ék megharagszanak, hogy szomszédunkhoz egy héttel hamarabb mentem mint hozzájuk.“

Jó soká folya még így a vita, ha a diplomatieai ügyességgel bíró szakácsnő nem hozza azon örömhirt, hogy a szomszéd bevonult házába.

Nagy resignatióval megindul másodszer a család, s Á-ék háza előtt szerencsésen megérkezik.

A gondos anya betekint az ablakon, hogy nincs e sok vendég oda benn? mert ha van, azonnal megszöknék, de a szerencse kedvező. A parádésszoba üres.

Halkan, tünnepeyesen haladnak át az udvaron. Alig halld lábaiknak tipegését.

Bekopogtatnak, — s már most, Isten, bocsásd meg eddigi kételyeimet, csakugyan elhiszem, hogy a látogatás megesik.

A szokott üdvözlések után a vendégek az ugynevezett parádésszobába vezetnek. A felső öltönyök levetése után, mi jó darab időt vesz igénybe, mert csak a második vagy harmadik fölszólításnak illendő engedni, — helyet foglalnak.

Néhány pere mulva a házi asszony int leányának, s ez anyjához siet, kivel suttogva egy pár szót váltván, a vendégek-től bocsánatot kér s a szobából távozik. — Csakhamar visszatér, fölfegyverkezve egy tál befőtt gyümölcsessel, és süteménnyel. (A mint látjuk, a háziasszony a zsidó Kniggét tanulmányozta, mert a „m e c h a b e d“-olást el nem felejtette. — A zsidó Knigge t. i. megparancsolja, hogy bármely órában jó vendég hozzád, mechabedolni (megkinálni) kötelességed;) körül jár tehát a kisasszony, s mechabed-ol.

„Köszönjük, köszönjük, nem vagyunk éhesek.“

(A valódi noble zsidó az első kínálást mindig visszautasítja.)

Három pere mulva tehát a mechabed-oló kisasszony ismét teljesíti kötelességét, most már támogatván őt a háziasszony is.

E mentegetődzéssel: „no, hogy kosarat ne adjak“ hősiesen elszánja magát a vendég, s egy kanálka befőttet tányérjára tesz; de fölemésztéséhez még a világért sem fogna, mert ez már a mechabedolás 3-ik stádiumába vág.

(A mechabed olásnak legalább is 3 stádiuma van. Az elsőben a vendég alázattal megköszöni, de erélyesen visszautasítja a kínált étkeket, a 2-ikban vesz, a harmadikban végre eszik. A nagyon is noble zsidó még több stadiumon megy át, mielőtt az evéshez jut. — A legfőbb illedelmi törvény pedig az, hogy a vendég mutassa meg, mily borzasztó nagy áldozatába kerül egy kanálka befőtt megevése, hogy ő ezt csak különös szíveségből teszi, hogy ez így a háziasszony rendkívüli megtisztelésére szolgáljon.)

A noble háziasszony, mind e törvényeket ismervén, 3 pere

mulva évésre szólítja föl vendégeit. Már most a mentegetődzés hasztalan, s a vendég azon öntudattal, hogy a mennyire lehetett, sorsa viszontagságaival megküzdött — a tányérjára tett vagy két szem cseresznyéből egyet egész illedelemmel megeszik. A kínált süteményből egy borsónyi nagyságu darabot letör, s még ezt is megessi.

A nagy mehabedolási csata fádalmái után még egy pár percig til a vendég, midőn az oly nagy szerepet játszó szakácsnő megjelenik, mondván: Tessék haza jöni, valaki várja.

Kicsoda?

Nem ismerem.

(A szakácsnő t. i., hogy urnője sokáig ne legyen kénytelen másutt lenni, $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ óra eltelte után érte meg, és az ismeretlen vendéghez haza szólítja.)

Legnagyobb sajnálatát fejezi ki a tisztelt vendég-asszony-ság, hogy csak oly rövidre szabhatta látogatását. Végén csattan az ostor, mondja a közmondás, s csakugyan a társalgás most kezd élénkülni, ugy hiszem, mind két félnek azon való örömeben, hogy néhány pere mulva megszabadul egymástól.

A vendégmama int leányának, s ez, mintha legszebb gondolatát lesték volna el, örömmiadvá felugrik: Igenis, édes anyám, menjünk!

Felöltik felső öltönyeiket, szivélyes bucsut vesznek s a hazamenést megkezdik. Megkezdik, mondom, mert lassan megy a visszavonulás, miután legalább is minden lépésnél a társaság meg-megáll s beszélget.

„Köszönjük az étkeket, köszönjük az étkeket,“ szól a távozó vendég.

„Köszönetet sem érdemel. Köszönjük a látogatást.“

Ez illedelmi tödvözlések többszöri elmondása után, kiér a tisztelt vendégesalád minden baj nélkül az utcára, hol is legelőször mindenki mély lélekzetet vesz, mint azon ember, ki ép most fárasztó, kellemetlen munkát rázott le nyakáról.

Sietve indulnak haza felé, nehogy meglássa valaki, hol voltak.

Haza érvén, van természetesen elég anyag panaszra.

„Várhat, míg ismét hozzá megyek! — Hisz oly kevés tiszteletet tanusított irányunkban! csak egyféle compottal kínált meg, csak kétszer mondta, hogy ne menjek még, csak háromszor, milyen nagyon örül látogatásomnak, csak egyszer köszöntö meg azt, csak a kapuig kísért, s nem az utcáig.“

A már két ízben nemtő anygalként föllépett szakácsnő véget vet urnője elkeseredett keble kifakadásainak, mert a sale-sudeszt hozza. A tudományosan észlelő orvos ez alkalommal érdekes tapasztalatokat tehetne a gyomoridegek oly sebes változékony-sága fölött. Csodálkozni fog eleinte azon, de hosszabb tapasztalat után a kisvárosi zsidó természeti tulajdonának fogja tekinteni, hogy mintegy két nyomorral bir, egy alig madártojásnyi nagyságával, ha vendég, s egy — — —

* * *

Ilyen, tisztelt olvasó! a kisvárosi zsidó nők szombati látogatása. Ne hidd, hogy élénk színekkel ecseteltem, rajzom egyedüli becse az élethűség.

Borsodi.

Adatok a magyarhoni izraeliták történetéhez.

II.

A szabadalomnak I. Albert király által történt megerősítése után, a zsidók ismét vagy 50 évig (1438—1494) nyugodt, zavartalan életet éltek. Erzsébet, I. Ulászló (1442—1444) és utószülött László (1444—1457) alatt sem lettek biztonságukban háborgatva, sőt az

utóbbi meg is erősíté szabadalmaikat (1453)¹⁾. Corvin Mátyás (1458—1490) is megerősíté Farkas, Nywl és Mayor budai zsidók, mint szószólóik kérelmére, trónralépése első évében, úrnappja utáni hétfőn, ünnepélyes kézirat által azon jogokat és szabadalmakat, melyeket IV. Béla, Zsigmond, Albert és Lászlótól nyertek volt, megújítván e megerősítést 1464 június 5-én. Hogy az uzorásokat gyalázatos tizletükben korlátozza, megparancsolá, hogy a városokban, — hol a magyar zsidók, miként külföldi hitrokonaik is leginkább szerettek letelepedni, — az adósságilag aláirt kamatoknak csak fele fiztessék a hitelezők kezéhez, másik felét a polgárság húzza. A polgároknak megtiltá, hogy házakat, telket, szőlőket, vagy földbirtokot zsidóknak adjanak zálogba, a tilalom áthágásának esetére az egész kölesön a fiscusra szálljon.²⁾

Eléggé busító jelenség, hogy szükség volt ily megszorításokra zsidók ellenében, kiknek tudniok kellett, hogy — vallásuk tanai szerint — az uzorás tényleg tagadja Izrael Istenét. És habár e megszorító törvények oly időben láttak is napvilágot, midőn a főispánok rablóváraikból a gyöngébb földesurra rohanván, azon hallatlan jogtalanságokat követtek el,³⁾ midőn a királyi főlovászmester beestelen utakon szaporitá vagyonát,⁴⁾ és még a prépost is a királyi udvari jegyzőt megfosztá birtokától,⁵⁾ mind ebből csak az következik, hogy az erőre gyöngébb bünösök lakoltak vétkükért és a hatalmasabbak kikerülték a törvény büntető kezét; de ez mégsem elég ok arra, hogy azért ők fölmentessenek az erkölcsi felelősség alól. A zsidók hálásan fogadták, hogy Mátyás király régi szabadalmaikat megerősíté; a nemeslelkűek örvendtek az új intézkedésnek, mely által hitrokonaik egyike vagy másika megszorított káros pénzüzetében. Megannyian buzogtak a nagy fejedelem iránti hódolatukról tanuságot tehetni.

Történt pedig ez azon időben, midőn Beatrix, Ferdinánd, nápolyi király, leánya, Mátyás király menyasszonya, Budára bevonulását ünneplé (1476 december 22.) A városon kívül — így beszéli egy szemtanu — a tisztelgők sorában első helyt állottak a zsidók. Ezek élén ősz előjárójuk, lovon ülve, kardot és egy ezüst edényt tartva kezében, tiz fontnyi ezüst tartalommal. Oldala mellett állott fia, szinte loháton, hasonlókép karddal és ezüst edénnyel kezében. Követte őket huszonnég lovag bibor öltözetben, a lovagok süvegeit structollak diszíték. Ezek után jött vagy kétszázra menő gyalogság, vörös lobogóval, melyre bagolyláb volt festve, ez alatt két csillag tündökölt, fölötté arany, zsidó tiara⁶⁾. A menetben résztvevők fejét süveg fődte. A vének, a középen, sátor alatt (Chuppa) állottak; melyet az ifjuság vett körül. A király elérkezéttével dalt énekeltek, és a thorával lelkesülten haladtak a királynő kocsija előtt⁷⁾. Az e leírásból vonható következtetéseket az akkori magyar-zsidók szellemére, szokásaira és vagyonosságára a szives olvasóra bizzuk.

Említésre méltónak találjuk azonban, hogy a magyar uj nemesség egy része Corvin Mátyás alatt, tehát már a tizenötödik században, mutathat őseire. Már Zsigmond alatt is szép tekintélynek örvendett a Svábországból bevándorlott zsidó Hampa János. E gazdag pénzváltó később a keresztyén vallásra tért át, a keresztelelésben Ernst János nevet vett föl, és Mátyás

¹⁾ László király előtt Farkas és Mayor, budai izraeliták voltak szószólóik hitrokonaiknak.

²⁾ Bel Not. Hung. T. I. pag. 648.

³⁾ Fessler V. 489.

⁴⁾ ibid. 490.

⁵⁾ ibid. 492.

⁶⁾ Tiara a perzsák nemzeti fővege. A bibliai מַנְבֵּעָה (Exod. 39,28). Itt tehát süvegre, vagy a „barett“-nek nevezett fővegre lehetne gondolni. Valószínű, hogy a „törvény koronája“ volt lefestve, és tudósító csak mellőzni akarta a „corona judaica“ kitűtelt.

⁷⁾ Regis Hung. Matthiae nuptiae etc. a Palatini Comitiss Legati descr. apud Schwarztner Script. rerum Hung. T. I. pag. 523.

Pest, július 29-én.

király által nemesi rangra emeltetvén, kincstárnokká, később (1470.) Thuróc megye örökös főispánjává és végre (1475.) horvátországi bánná lőn kinevezve.⁸⁾ Azon időben Magyarországon egy körülmetélt püspök is élt: János öregebb fia, Zsigmond, pécsi püspök, ki korának eseményeiben nem játszott épen jelentéktelen szerepet. Hampo ifjabbik fia, Gáspár, Csáktornyát bírta; és vele kihalt 1542-ben a zsidó-keresztény nemesi család⁹⁾.

A tulajdonképi megszorítások és üldözések kora a magyar-honi izraelitákra nézve csak a nagy fejedelem halála után (1490) állott be, úgy hogy ők is tapasztalták harminc éven át (1494 — 1526) a közmondás keserű igazságát: meghalt Mátyás király; oda az igazság!

(Folytatjuk.)

Rosenberg Izidor.

P E S T.

A fürdő-idény, a meleg napok és a nyári mulatóhelyek mind összeesküdtek ellenem, hogy a múlt héten sem lehettem ura szavamnak és nem tehettem e lap olvasóinál tiszteletemet.

Most is ha szokott körömnön túl nem mennék, „község“ s „egylettől“ hallgathatnék, akár a sfr; de a menyire elcsendesedett a magyar zsidó ügyek fejlődésének ezen két legfőbb tényezője, annyival élénkebben folynak a viták Budán.

Tisztelt olvasóim bizonyosan sejtik már, hogy azon tanácskozásokról szólok, melyek az izraelita iskolai alap tárgyában jelenleg a nm. helytartó tanácsnál folynak.

T. olvasóim tudják, miszerint az udvari kancelláriától jött a helytartó tanáchoz felszólítás, hogy az izraelita iskolai alap jövedelmeiből fenmaradó mintegy 47,000 forintnyi feleslegnek rendeltetés szerinti hasznosításáról gondoskodják.

Az ennek folytán szóba jött intézkedések közül, fölmlítém azt az egyet, miszerint a magyar rabbi és tanítói képezde fölállítása talán előbb lehetőleg bevezetett tény, mint magunk is reményleni mertük volna.

A mi azonban ennél is sokkal örvendetesebb, az ama majdnem biztos kilátás, hogy ezuttal nem fogják a Thun-féle kormány példáját követve, a magyar-honi izraeliták pénzalapját tudtunk és beleegyezésünk nélkül elforgácsolni, hanem csak a magyar-honi izraeliták véleményének meghallgatása után fognak róla rendelkezni.

Alig költök tulvérmes reményeket, ha a viszonyok mai állása mellett eleve is figyelmeztetem a községet, miszerint könnyen megeshetik, hogy az országos iskolai alap tárgyában legközelebb országos tanácskozmányra fognának összehivatni.

Kár hogy az „Israelita-Magyar-Egylet“ által megkísértett statisztikai munkálatok, a hitközségek részvétlensége folytán, kellő eredményhez nem vezettek, mert ezek most biztos alapot nyújtottak volna a tanácskozmánynál megtartandó képviselők arányára nézve, mig ellenkezőleg minden statisztikai adat hiánya a választási rendszabály készítését, a képviselők számának meghatározását, és így magát a községytulésnek összehívását is, felette nehezíti.

Tencer.

Engedje meg t. szerkesztő ur, hogy habár az által olvasóit csak untatnám, kissé nagyobb helyet kérjek, hogy megbírálhaassak egy legközelebb megjelent tankönyvet, mely a magyar-zsidó tanítgy barátait, ámbár a tankönyv hitfelekezeti színezettel nem bír, mégis több tekintetnél fogva közelebről érdekl. — Érdekl először azért, mert közvetlen magyar-honi izraelita tanodák számára iratott, sőt azon tanodában, mely a többi izraelita tanodáknak ex offo mintája, be is hozatik; másrészt a könyv szerzője szinte hivatalos mintája és képzője tanítóinknak, és tehát nagyon jó tudnunk, valódi tudományosság és alaposság tekintetében mit várhatunk ezen, a magyar-honi izraelitáknak, hatóságilag messziről praescribált iskola-mintázó nevezetességektől?

Szólunk pedig a magát címlapján következőleg bemutató füzetéről: „Gyakorlati tankönyvek gyűjteménye, 9-dik szám. Természettudomány: természetrajz és természettan. A természettudományi tantárgyak összege, a népiskolák felső osztályai számára. Irta Reisz Henrik, k. mintafőtanító Pesten.“ A könyvecske párhuzamos magyar és német szöveggel bír. Minket közelebről csak a magyar szöveg érdekel, de ennek nyelvével is mentül kevesébbet mondunk, miután köztudomás szerint szerző ur magyarul nem tudván, tulajdonképen csak a német hasonlóságot után eszközölt fordítással van dolgunk, a mi meg is ismerszik azon nem magyar szerkesztői konstrukciókról, melyeket, ha csak előbb németre vissza nem fordítanak, megérteni alig lehet. Különben a nyelv nyelvtanilag sem hibátlan, a mi, különösen a magyar nyelvvel küszködő néptanodáinkra nézve, a könyvet veszedelmessé teszi.

Nézzük most a könyv tartalmát.

A népiskolák számára, sőt az alsóbb gymnasiumi osztályok számára irt természetrajznak is tudós rendszerekre és a különböző osztályozásokra nagy súlyt fektetnie nem szabad; ezen egyszerű, alap nélküli elvontságok, nemesak célszerűtlenek, hanem lélekölők. A természetrajz és oktatásnak a népiskolában célja az érzelmi észlelésnek ébresztése és a természetre utalása, hogy az ifjú tanonc a későbbi tanulmányozás számára egyes nézeteket s tapasztalatokat gyűjtson, s egyszersmind az ifjú kedély és képzelemre a vonzó, csodás és magaslatos természet által kiképző hatás gyakoroltassék. Erre szolgál különösen az állattan, egyes ismeretebb és érzékileg feltűnőbb állatfajok által képviseltetve, melyek alakjuk s életmódjuk szerint jellemzők s egyúttal hasznosság vagy károság tekintetéből is megismertendők. Rendszerint ez fogja a gyermeket legelőbb érdekelni, ez iránt fog az fogékony-sággal bírni. Épen így kell eljárni a növény és ásványtan tekintetében is. Az előtűnik fekvő könyv értéktelensége és paedagógiai szempontból célszerűtlensége világosan tűnik ki abból, hogy benne a természet három országából nincsen egyetlen egy képviselő sem leírva és az egész könyv csak osztályozásokból áll. De a definitiók is többnyire homályosak, zavartak, nehézkesek s hol a szerző önállóságot akar tanusítani hibásak. Az állattanál szerző, habár ezt is csak hiányosan, Cuvier élettani osztályozásához tartotta magát, mely népiskolai használatra nem alkalmazható. De a mi nevezetesebb az, hogy ezen népiskolai tankönyvben egyetlen egy állat, egyetlen egy háziállat sincs néhány sorban leírva. A növénytanban a nyiltanvirágzó és a rejtvevirágzó növények osztályozását követve, elsőkről semmi nemű definitiót nem ad, az utóbbiakat pedig úgy definiálja, hogy: „a rejtvevirágzó (virágtalan) növények semmi jelentékeny (???) szaporítási szervvel nem bírnak, hanem szaporodásuk csirmagvak által történik“, mit a gyermek semmiképp meg nem érthet, miután szerző a szaporodási módokról addig még csak meg sem emlékezett. A legnevezetesebb az ásványok definitiója, mely következőleg hangzik: „az ásványországokhoz tartozik mind az, mi nem növekedik s önfényes mozgással sem bír“ (Auch gut! Hasonló különben az állatok és növények definitiója is). Hogy az ásványországnál is, a gyermek ismeretkörébe leginkább eső földnemek: agyag- és mészföld stb., vagy fémek, mint: arany, ezüst, réz, vas, ólom, ón, higany nevükről sem említetnek, az csak tanító-képezdei tanár urnak helyes paedagógiai nézeteiről tanuskodik.

Volt már nevezetes, nevezetesebb és legnevezetesebb. Kár, hogy több fokunk nincsen, s így a fokozatosságból már kifogytunk, mert a mi most következik, a legnevezetesebbnél is nevezetesebb.

Az állatok jellemzésénél ismertető jelül fölállítja a mozgást, hogy az állatok érzéssel is bírnak, arról hallgat a krónika.

⁸⁾ Bel. Notitia nov. Hung. T. II. p. 307, Katona Historia pragm. pars II. p. 418.

⁹⁾ L. a „M. J.“ II. évfoly. 27. sz. 230. l.

Vagy kezdi könyvét ezen szavakkal: „minden földön levő test“ stb. s nem adja a „test“ fogalmát.

Vagy a hollókat és varjakat az énekes madarakhoz sorolja, habár mint nagy bölcsen megjegyzi, énekelni nem tudnak is. Ezek — az énekes madarak — tehát a hollók és varjak művészi fészkeket építenek és a zordon időszakok elől melegebb tájakra költöznek. (ezt is csak mintafőtanodában lehet tanulni).

Vagy „a pankányok nyolc lábbal birnak.“ (En ugyan már tizenkét lábát is láttam.)

Vagy „a pankányok egyszerű szemeiről“ szól, anélkül, hogy a rovaroknak összetett (facett) szemeiről tett volna említést.

Vagy halljuk szerző élettani nézeteit: „a gyomorból az étek átváltoztatva a rendszerint igen hosszú (!) bélsatornába ér.“ (minő állapotban? vagy minő további változásokon megy keresztül? ezt szerző ur tanítványai előtt elhallgatja.)

Vagy „az igen hosszú bélsatornából a tápnedv különös edények által felszívatik, a véredényekbe megy, a vérrel elegyül és ezzel a szívhöz („az izmos erszényhez“) vezettedik.“ (májról, epéről, veséről, mint ide nem tartozó tárgyakról szó sincs).

A természettani részben a test definiója szerint a levegő nem test, mert nem látjuk.

Vagy „cseppenként folyó nevet a test akkor visel, ha részecskéi csepp alakot vesznek föl. Terjedékenyen folyékony, midőn ezek ily alakot nem vesznek föl.“

Vagy „Kemény a test akkor, ha részei előbb választhatók el títés, mint metszés által.“

Vagy „a szivonya bádog, (hát ha esetleg üveg volna?) felül és alól nyitott, közepén öblös csőből áll, mely ha vele folyadékokat (bort, sört) akarunk színi valamely hordóból, abba bedugatik és felső része befogatik.“

Ugy hiszem, t. szerkesztő ur, mutatványul elég lesz ennyi.

Vegyes hírek.

— A „Sürgöny“ S. A. Ujhelyből a következő felvilágosító levelet kapta:

Tisztelt szerkesztőség!

A 168. sz. beces lapja napi ujdonság rovatában Engel József szobrász hazánkfíáról úgy tétetvén említés, mintha a nevezett művész „jelenleg Rómában tanulna,“ holott ő mint világhírű művész, igaz, hogy tanulmányait folytatja, minthogy „a jó pap holtig tanul,“ de korántsem a fentebbi értelemben, miután az első londoni nagy kiállítás alkalmával — ha nem tévedek — az „Amazonok“ című márvány szobra a többi mesterművek között a legnagyobb kitüntetésben részesült; minek következtében bold. Albert herceg, az angol királynő férje által ezen a szobrászatot, úgy mint mesterét örökre dicsőítő műdarab meg is vétetett. — Engel József s.-a.-ujhelyi születést, szegény zsidó szülőknek zsidó fia és mint olyan „hazánkfia“ címre is emancipáltatt; pedig még minekelőtte ezen kiváltságos emancipationalis címre szert tehetett volna, az első londoni nagy kiállítás után ő rokonai látogatása végett hazáját és szülő-városát felkeresvén, előttem és más hitrokonai előtt azon fogadást tevő, miszerint valamennyi modeljeit a nemzeti múzeumnak hagyományozandja; sőt ha illető helyről figyelmeztetnék, meg vagyok győződve, hogy a nagy magyarok egyikének, vagy épen a legnagyobb magyar szobrát a főváros, vagy pedig szülővárosa részére készítené el. — Engel József mintegy 50 éves és már körülbelül 30 esztendeje, hogy a művészek sorában az elsők között foglal el méltó helyett. — Midőn a t. szerkesztőséget ezen sorok közzétételére felkérném, vagyok

alázatos szolgálja.

Schwarz Vilmos, s.-a.-ujhelyi lakos.

— Több lap azon hirt hozta, miszerint a helybeli izraelita kórháznál hasonszenvi orvos számára fogna pályázat hirdettetni. E hir alaptalan.

— Az „Arch. Jsr.“-ben olvassuk: Az ide csatolt két levél, mely a toulousei izr. község előjárósága és ezen város ügyvédi karának igazgatója közt váltattott, helyesebben felel azon doktrinákra, melyek e társulathat mindig védenek, semhogy ezek közlésével keshetnénk. Mi a levelezést előidézett tényeket illeti, maguk a levelek fölmentenek bennünket azok elbeszélésétől.

Csak azt lesz szükséges hozzáfűggesztentnk, hogy Saint-Gresse ügyvéd ur, kinek beszédei első okot szolgáltatottak a levélváltásra, a toulousei törvényszék egyik legkiválóbb tagja. Midőn a leveleket közzéteszszük, szerencsét kívánunk S.-Gr. urnak a feleletben nyilvánuló szellem-emelkedettség és nemes érzelmeihez, valamint a toulousei izr. község igazgatóságának, hogy azt előidézze.

Elnök ur!

A napokban a törvényszék előtt lefolyt egyik perben, egy kath. bevádoltott és tolvajság miatt elítéltetett. A kihágást izr. házban követte el és ennek gazdái tanúként előhívtattak. Saint-Gresse, mint ügyvéd nem félt hitünkét és azt, a mit a mi fajunknak nevez, idélténi megtámadni. Mi nem vártunk volna ilyenféle megtámadást fölvilágosodott ügyvéd részéről, kiről fölítettük, hogy feltilemelkedett az elavult előítéleteken. Csak sajnáljuk, hogy akkor, midőn maga a kormány igyekszik minden felekezeti jogait fentartani és mindazt kerülni, mi egy mult időnek vallási zavarait ismét föleleveníthetné, hogy akkor az igazság szentélyében oly kifejezéseket hallani, oly reminiscenciákkal élnek, melyek néha szerzőik akarata ellenére is a polgárok egy egész osztályát az erkölcsi száműzetés egyik nemébe bonyolítják és csak gyűlölséget és jogtalanságot idéznek elő. Bátorkodunk Ön előtt, mint az ügyvédi kar elnöke előtt ebbeli sajnálatunkat kifejezni, mi reánk nézve olyannyira fájó volt, és sziveskedjék befolyását, melyet állásánál fogva gyakorol, tiszteletre méltó ügytársainál érvényre juttatni, nehogy ezentul hason esetek megújuljanak. Fogadja stb. Toulouse maj. 21. A toulousei izr. hitközség előjárósága.

Toulouse maj. 29. Uraim! En Saint-Gresse urral közöltem azon levelet, melylyel Önök engem f. hó 21-én megítisztelni sziveskedtek; im itt rövideden ügyvéd ur felelete:

S.-G. ur el nem fogadhatja az „idétlen megtámadás“ fölé kifejezést, melylyel önök panaszkodásban irányában éltek, még pedig annál kevésbé, minthogy ő, ha netalan kissé koményen bánt volna is a 3 izr. tanuval, kik ezen ügyben alkalmaztattak — mihez különben joga is volt — jogtalanságnak tekinti a zsidó fajra alkalmazott teoriákat; ő, így szól, „nem követett el ily anachronismust és lehetetlen, hogy ő az emberi testvériségnek szentelt „dogmákkal ellenkező kifejezéseket használt légyen.

„Ha ő érzelmeit a zsidó nemzet fölött nyilvánítani akarná, „kijelenténé, hogy azt a föld legnagyobb nemzetei egyikének te- „kinti; mint mely az Isten-egység és az egyenlőség dogmájának „alapítója. Mint a forradalomnak és dogmáinak legbensőbb hive, „el nem feledheté, hogy az, ezen elnyomott és szenvedő népfajnak „fölszabadítását már bevégezte; ő nem használhatott bántalmazásokat, melyek a jelenkor moralitásával ellenkeznek, oly nép „ellenében, mely századokon át viseli nemes és megható szeren- „csétlenségét és mely még maillag is mint kifoszthatlan termé- „kenységének jelét, oly férfiakat mutat fel, mint Goudchaux, Cre- „mieux, Frank stb.

„Végül kijelentette S. G. ur, hogy ha valaki Önök közül „közvetlenül hozzá fordult volna felvilágosításáért azon szavak- „nak, melyeket Önök közül egy sem hallott, kötelességének tar- „tandotta Önöktől kérdezni, mi által tehetné ismét jóvá azon meg- „bocsáthatlan vétket — mely mindenestre önkénytelenül kö- „vetetett el — hogy egy nagy nemzetet, s hitfelekezetet meg- „támadott.

„Valóban, lehet hogy Önök sokkal jobban teszik, ha elég- „tételért közvetlenül ahöz fordulnak, kit bántalmazóznak tekinte- „nek, sem hogy a kar elnökéhez, mint közvetítőhöz folyamodtak.“ Különben uraim, nem sajnálom, hogy hozzám fordultak, mert ezáltal azon kellemes helyzetbe jutottam, hogy ügyharátomnak nemes válaszát Önökkel közölhetem és biztosítom Önöket, hogy a zsidó nép és vallásról táplált ezen nézeteket egyszersmind a magaméin vallom. Fogadják uraim különös tiszteletem kifejezését, melylyel vagyok a kar elnöke. J. Rumeau.

Szerkesztői levelezés.

Dr. S. urnak Máté-Szalkán. Nem értjük, innen minden számmal külön s rendszeren a postára megy; a dolgot tehát sehogy sem bírjuk megérteni; a hiányzó számot utólagoztuk.

Pécsre. Ilyen okokkal bennünket nem capacitál; ne provokáljon bennünket, hogy mi is ítéletet kényszerüljünk mondani az ügyben, melyről hallgatni eddig jobb szeretünk, miután a hallgatás öure nézve mindenkép a kedvezőbb.